

НАУКОВА РЕЦЕПЦІЯ ТЕРМІНОПОНЯТЬ КІНОІНДУСТРІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ КІНОЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті розглянуто лексичні одиниці української кіногалузі щодо їхньої термінологічності й окреслено основні підходи до класифікації термінів сфери кіно на матеріалі як професійно систематизованих кінословників В.Н. Миславського й С.І. Юткевича, так і електронних глосаріїв на сторінках українських національних кінопорталів. Окрім визначення принципів систематизації лексики кіномистецтва, у статті виокремлено основні тематичні групи термінів сфери кіно й подано класифікацію фільмів як головних кінематографічних одиниць, яка базується на соціальному критерії оцінки смислового наповнення кінофільму.

Ключові слова: *лексика кіномистецтва, класифікація термінів кіно, кінословники, українські кінопортали, інтернет-глосарії кінолексики, одиниці кінематографу.*

Исаенко О.В. Научная рецепция терминопонятий киноиндустрии в украинской кинолексикографии. *В статье рассмотрены лексические единицы киносферы с точки зрения их терминологичности и очерчены основные подходы к классификации терминов кино на материале как профессионально систематизированных кинословарей В.Н. Миславского и С.И. Юткевича, так и электронных глоссариев на страницах украинских национальных кинопорталов. Кроме определения принципов систематизации лексики киноискусства, в статье выделены основные тематические группы терминов сферы кино и подана классификация фильмов как основных кинематографических единиц, которая основывается на социальном критерии оценки смыслового наполнения фильмов.*

Ключевые слова: *лексика киноискусства, классификация терминов кино, кинословари, украинские кинопорталы, интернет-глоссарии кинолексики, единицы кинематографа.*

Isaienko O.V. Scientific reception of the film terms in Ukrainian cinematographic lexicography. *The article deals with the lexical units from the field of cinematography from the point of view of their terminological nature and the main approaches to their classification were defined on the basis of the material taken from professionally arranged dictionaries by V.N. Myslavskiy and S.I. Yutkevich as well as from the Internet-glossaries founded on the Ukrainian national cinema portals. The system of film terms is ramified and it continues to renew and develop its structure that is why the necessity of its detailed analysis arises. The central aim of the article is to identify the primary approaches to the classification of the film terms. The tasks to be solved are: to define the criteria of unification of the terms from the field of cinema into the groups; to determine the principles of systematization of the film terminological units. The composing of the film terms dictionaries is mainly based whether according to the alphabetical index or due to the semantic belonging of the term to a certain thematic group. Besides the determination of the principles of systematization of the film terms, there were singled out the main thematic groups of these terms. Furthermore, in the article the classification of films as the paramount units of cinematography was represented in terms of the social criterion of evaluation of the notional sense of the movie.*

Keywords: *film vocabulary, classification of the film terms, film terms dictionaries, Ukrainian cinema portals, Internet-glossaries of the film terms, units of cinematography.*

З погляду професійної термінологічності кіногалузь викликає неабиякий інтерес у сучасних лінгвістів, адже її широке використання в ЗМІ зумовлює активне вживання значної частини відповідної лексики пересічними мовцями більшості країн світу. Проте систематизацією й укладанням

професійних кінословників цікавилося не так багато науковців (зокрема В.М. Миславський та С.І. Юткевич), але постійно доповнюються й вдосконалюються електронні глосарії лексики сфери кіно. Це явище значно збільшує кількість термінологічних одиниць для дослідження, оскільки всі зміни й нові утворення легко вносяться до електронної бази й одразу стають доступними.

Актуальність презентованої студії пояснюється тим, що терміносистема сфери кіно є досить розгалуженою, постійно оновлюється й розвивається, що зумовлює потребу в чіткій класифікації її складників.

Мета статті – визначити основні підходи до класифікації термінів кіномистецтва. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: окреслити критерії об'єднання лексики кіно в групи; визначити принципи систематизації термінологічних одиниць сфери кіно.

Укладач «Кіноенциклопедичного словника» С. І. Юткевич [1] послуговується алфавітним принципом систематизації статей у межах конкретних тематичних блоків: види й жанри мистецтва; поняття теорії кіно; статті, що містять інформацію про міжнародні кінофестивалі й кіноорганізації, а також про радянські кіностудії й навчальні заклади, що здійснюють підготовку кадрів для кіноіндустрії.

Терміни кіно не завжди зрозумілі пересічному мовцю, тож для пояснення семантики фахової лексики кіногалузі, зокрема для експлікації складних комплексних понять, часто застосовують прості дефініції. Для того, щоб найповніше описати поняття, укладачі популярних Інтернет-словників удаються до використання доречних ілюстрацій, прикладів із фільмів тощо. Переконливими зразками таких лексикографічних джерел є україномовні кінопортали, метою яких є популяризація українського кіно й інформаційна підтримка українського кінематографу. Серед таких потужних українських інтернет-джерел про кіно звертаємо увагу на національні кінопортали «Кіноколо» [3] й «Cinematog»[4]. На порталі «Кіноколо» знаходимо енциклопедію кіно, базовану на таких проблемно-тематичних аспектах:

1) словник термінів кінематографу, організований за алфавітним принципом із поданням дефініцій і прикладів;

2) підрозділ, присвячений кінопостатям, серед яких режисери, актори, оператори, сценаристи, художники, кінокритики, продюсери, композитори, звукорежисери;

3) оглядовий блок фільмів українського й світового кіно, назви яких об'єднані за алфавітом [3].

Український кінопортал «Cinematog» також має зібрання основних термінів і понять із галузі кіно й використовує алфавітний принцип організації, додаючи стислі дефініції до кожної термінологічної одиниці [4].

Український кінознавець В. Н. Миславський у своєму кінословнику орієнтується насамперед на смисловий поділ кінолексики, виокремлюючи такі її підрозділи:

1) терміни кіномистецтва, пов'язані з ключовими жанровими й стильовими поняттями кінематографу [2: 6–45];

2) терміни з історії й теорії кіно, які називають теоретичні й стильові поняття, пов'язані з розвитком світового кінематографу [2: 46–134];

3) терміни, що використовують на позначення кіножанрів та їхніх різновидів [2: 135–210].;

4) терміни кіновиробництва, що торкаються всіх понять, прийомів, процесів і явищ, які використовують у процесі кінозйомки на різних етапах виробництва фільму [2: 211–251];

5) терміни кінопрокату, які пов'язані з процесом виходу фільмів на екрани кінотеатрів [2: 252–278];

6) терміни-назви кінотехніки, яку використовують у процесі кіновиробництва [2: 279–293].

На основі розглянутих класифікацій кінолексикий аналізу дібраного фактичного матеріалу виокремлюємо такі тематичні групи спеціальної лексики сфери кіно:

1. Жанри фільмів: *дорожнє кіно* (фільми, сюжет яких пов'язаний з автомобільними перегонами й подорожами на машинах) [2: 153]; *психодрама* (жанр, у якому передається душевне переживання героїв фільму) [2: 186]; *кіднепінг* (фільми про викрадення дітей із метою отримання грошей або політичного шантажу) [2: 161].

2. Види фільмів (за форматом, технічними характеристиками, бюджетом, ступенем успішності тощо): *короткометражний фільм* (триває до 30 хвилин) [2: 314]; *блокбастер* (високобюджетний фільм, який приносить великі касові збори) [4]; *культовий фільм* (фільм, що має мінімальну популярність у широкій публіки, але викликає величезний інтерес у певної аудиторії) [2: 25].

3. Професії кінематографу: *звукооператор* (учасник знімальної групи, який забезпечує звуковий супровід фільму відповідно до загального ідейно-художнього задуму автора сценарію та режисера-постановника) [2: 220; 3]; *сценарист* (автор літературного сценарію, тобто сюжету, або автор робочого сценарію, на основі якого відбувається розкадрування фільму) [2: 244]; *художник фільму* (автор образотворчо-декоративного рішення фільму або телепередачі) [2: 249; 3].

4. Види ролей та амплу акторів: *камео* (епізодична роль відомого актора або іншої знаменитості) [2: 19; 4]; *інженно* (амплуа актриси, яка грає ролі наївних, простодушних дівчат) [2: 18]; *антигерой* (персонаж, позбавлений справжніх героїчних рис, але який посідає центральне місце у фільмі) [2: 9].

5. Технології кіно (терміни, пов'язані зі звуком, освітленням, зйомкою кадрів тощо): *американська ніч* (зйомки при денному світлі, але з отриманням нічного ефекту) [2: 211; 4]; *блукаюча маска* (метод комбінованої зйомки з використанням білого силуету на чорному тлі для визначення зони заміщення) [2: 212]; *наплив* (поєднання двох знятих сцен фільму, коли перша поступово переходить у другу) [2: 230; 4].

6. Технічне обладнання (кіноапаратура): *стробоскоп* (прилад, що дозволяє бачити рухомий об'єкт нерухомим) [2: 290]; *кінокамера* (оптико-механічний пристрій для кінозйомки) [2: 284]; *анаморфот* (оптика, що стискає

зображення по горизонталі, залишаючи практично незмінною його вертикальну складову) [2: 279].

7. Терміни кінопрокату (пов'язані з розповсюдженням та показом кінофільмів): *реліз* (перший показ фільму в кінотеатрі, з якого починається широкий прокат) [2:272]; *букер* (фахівець кінотеатру, який займається плануванням кінорепертуару) [2: 256]; *кліренс* (термін, протягом якого фільм може демонструватися тільки в певному кінотеатрі) [2: 262].

8. Терміни історії кінематографа (культурні явища, течії чи події, які увійшли до історії та вплинули на формування кіномистецтва загалом): *дадаїзм* (авангардистська літературно-художня течія в 1916–1922-х роках)[2: 61]; *популізм* (течія у французькому кіно 1910–1920-х років, близька до натуралізму) [2: 102]; *рожєва серія* (напрямок в американському кіно в 1943–1945-х роках, заснований на принципі заміни світу реального світом вигаданим) [2: 109].

Вивчення специфіки використання лексики кожної з виокремлених нами тематичних груп дає можливість виявити тенденції розповсюдження термінів у мові. Так, наприклад, терміни груп технічного оснащення, звуку, освітлення та зйомки певних кадрів є більш спеціалізованими й уживаються лише серед фахівців цієї сфери, тоді як назви амплу акторів, найбільш відомих та популярних професій кінематографа, деякі терміни кінопрокату та історії кіно часто використовуються у ЗМІ. Назви жанрів фільмів є також поширеними в мові, адже більшість цих термінів були запозичені з інших сфер мистецтва, зокрема з літератури.

Саме з літератури, як зазначають І. В. Чорноморденко й Е. Р. Смаїлова, була запозичена й традиція поділу фільмів за жанрами, але, на думку дослідників, треба брати до уваги той факт, що фільм – це якісно інший за своєю природою текст. Можна сказати, що це інший вид тексту, буква якого – це маленький кадр, слово – рух кадру в часі, а речення – розповідь із допомогою різних кадрів ідей [5: 54]. Керуючись методом порівняльного аналізу, автори пропонують звести класифікацію фільмів до трьох архетипів:

1) фільм-видовище: сутність фільму-видовища в епічності й масовості сцен у комбінації з наймоднішими спецефектами;

2) фільм-подія: сутність полягає у створенні контент-простору, у якому глядач може побачити одну й ту саму ситуацію очима всіх її акторів, тобто побачити об'єктивну картину в мозаїці суб'єктивних бачень окремих героїв. Цей фільм поєднує в собі емоційну компоненту із гостросоціальними чи філософськими питаннями, відтворенням політичної події;

3) фільм-відвертість: у його основі лежить створення віртуального контент-простору, у рамках якого глядач занурюється в інтерсуб'єктивну реальність героїв повністю, неначе вживаючись в образ персонажів [5: 56].

Такою класифікацією І. В. Чорноморденко й Е. Р. Смаїлова звертають увагу на неоднорідність критеріїв, за якими виокремлюються групи фільмів, а тому допускають можливість віднесення фільмів різних жанрів до однієї групи, зумовлюючи це тим, що основною умовою співвіднесення певного фільму з однією з трьох запропонованих груп є його смислова значущість

і вплив на особистість глядача. Отже, першоосною цієї класифікації є соціальний критерій оцінки змістового наповнення фільмів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що лексика сфери кіно становить розгалужену терміносистему, яка на мовному рівні представлена у вигляді словників кінотермінів й електронних глосаріїв. Систематизація термінологічних одиниць кінематографа відбувається більшою мірою за двома принципами організації – алфавітним і тематичним. Тематичний принцип представляє значний інтерес для дослідження, оскільки він дає можливість простежити критерій об'єднання спеціальної лексики кіно за групами.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Киноэнциклопедический** словарь / под общ. ред. С. И. Юткевича. – М. : Сов. энциклопедия, 1986. – 931 с. 2. **Миславський В.Н.** Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. – Харків, 2007. – 328 с. 3. **Національний** кінопортал «KINO-КОЛО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.kinokolo.ua/> 4. **Національний** кінопортал «Cinematog» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://cinematog.org/> 5. **Чорноморденко І.В.**, Смаїлова Е.Р. Сучасний кінематограф: методологічне підґрунтя класифікації / І. В. Чорноморденко, Е. Р. Смаїлова // СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. – 2014. – №2. – С. 54–56.

Ісаєнко Оксана Володимирівна – аспірантка кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: oksana.isaienko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6209-3818>

Isaienko Oksana Volodymyrivna – Postgraduate Student at the Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.